

Recenzie a anotácie

L a c l a v í k o v á, M., Š v e c o v á, A., Žena v stredovekom a novovekom Uhorsku. Praha : Leges, 2020, 146 s.

Známe autorky právnohistorických diel za posledné obdobie v rýchлом slede publikovali viacero hodnotných monografií, zameraných najmä na sociálne otázky statusu žien a detí v dejinách právnych poriadkov platných na našom území. Tejto témy sa pridávajú aj v najnovšom diele, zameranom na problematiku majetkovoprávneho postavenia ženy privilegovaného stavu – šľachtickej – a to v jej trojakom postavení dcéry, manželky alebo vdovy v stredovekom a novovekom Uhorsku. Ide pritom o výstup grantového projektu VEGA riešeného na pôde Katedry dejín práva Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave, ktorého hlavnou riešiteľkou je doc. Adriana Švecová, so zameraním dejiny dedičského práva. Pre privilegované ženy – šľachtickej – totiž v stredoveku, novoveku, ale i v pomerne nedávnej minulosti (asi pred 70 rokmi) platila i osobitná úprava dedičského práva.

Paradoxom pritom zostáva akýsi rozpor medzi tým, že na jednej strane šľachtická ako príslušníčka privilegovanej vrstvy bola vo svojich právach obmedzená v porovnaní s mužom-šľachticom, ale zároveň na druhej strane tieto nevýhody mala mať kompenzované osobitnými inštitútmi vecného a dedičského práva, ktorým sa podrobne venujú autorky recenzovanej monografie.

Žien v porovnaní s mužmi sa totiž týkali napríklad iné vekové hranice postupného získavania právnej subjektivity, ale nikdy nie plnej spôsobilosti na práva a povinnosti a právne úkony. Žena-šľachtická tak v uhorskom práve najmä nikdy nezískala spôsobilosť nadobúdať donačné majetky, bola zásadne v poručníctve svojho otca alebo manžela, a mala tiež obmedzenú procesnú spôsobilosť, hoci na druhej strane požívala osobitnú ochranu v trestnom práve a patril jej tiež súbor osobitných „žen-

ských práv“ – na ktoré sa autorky najviac zameriavajú.

Je však pritom pravdou, že i v uhorských dejinách predsa nájdeme príklady na ženy, ktoré sa z tohto všeobecného rámca vynímali a požívali osobitné postavenie – napríklad zastávali i sudcovské funkcie či samostatne spravovali svoje majetky a panstvá. Šlo pritom najmä o vdovy po magnátoch, ktorým sa občas podarilo vymaniť sa z obmedzení inak príznačných pre postavenie ženy v uhorskom práve. Zrejme i preto, že zväčša šlo o výnimočné prípady, autorky ich vo svojej monografii bližšie neanalyzujú. Za všetky príklady tu môžeme doplniť príklad z Varadínskeho registra z 13. storočia, ktorý až v štyroch prípadoch (75/1214, 79/1214, 97/1214 a 174/1217) zachytáva zmienku o žene-sudkyňi menom „domina Eufemia“. V posledných dvoch prípadoch síce nevystupuje ako sudkyňa a v poslednom prípade sa spomína len ako matka komesa Pavla, v prvom z prípadov (75/1214) sa však výslovne uvádza jej úloha sudkyne: „*Roda z usadlosti Beken zažaloval svojho suseda Urcunda o jeden a pol hrivny pred sudkyňou pani Eufémiou a pristaldom Tocom. Urcund, nesúc železo, sa spálil.*“¹

Akousi ďalšou historickou zvláštnosťou pritom môže byť fakt, že špecifické „ženské práva“ sa na našom území uplatňovali ako uhorské dedičstvo až do polovice 20. storočia, a preto konštatovanie autoriek, že ide o vystihnutie postavenia žien (len) v stredoveku a novoveku, nie je celkom presné. Je však pravdou, že samotné autorky sa pri analýze právnej úpravy a praxe zameriavajú práve na stredoveké a novoveké právo.

¹ *Roda de praedio Beken impetiit convillanum suum, Urcund de una marca et dimidia, iudice domina Eufemia, pristaldo Toca. Urcund, portato ferro, combustus est.*

Z prameňov práva pritom vzhľadom na špecifické formy uhorského práva pracujú najmä s právnou obyčajou, zákonom a súdnou praxou. Vzhľadom na špecifiká vzájomného vzťahu obyčaje a súdnej praxe – pričom súdna prax sa nemusí stotožňovať so zachytenou právnou obyčajou – mohli autorky prípadne bližšie vysvetliť aj ich vlastný postoj k vzťahu obyčaje a súdnej praxe. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že samotnej súdnej či právnej praxe je v recenzovanej knihe pomenej, text skôr vychádza zo zákonov a z primárnej a sekundárnej literatúry. Z konkrétnych príkladov zo súdnej praxe ide napríklad o niektoré príklady zo slovenského registára (s. 40, pozn. pod čiarou č. 124). Pochopiteľným limitom pre autorky tu totiž boli doteraz podrobnejšie nespracované dobové súdne rozhodnutia, ktorým sa právni historici ešte len budú musieť podrobnejšie vedecky i edične venovať.

V súvislosti so samotným obsahom diela autorky konštatujú, že žena sa v dobových prameňoch objavuje najmä v dvoch súvislostiach – v oblasti trestného práva a v oblasti manželského práva. Tretia oblasť v stredovekom Uhorsku – majetkovoprávna – vstupuje do pozornosti až neskôr, a je pritom práve tou oblasťou, ktoré je spojená s osobitnými, tzv. ženskými právami v oblasti vecného a dedičského práva. Na pripomenutie možno uviesť, že išlo primárne o „vlasové právo“, ktoré zahŕňalo právo na obývanie otcovského domu až do vydaja a nárok na primeranú výbavu (*emaritatio*) pri vydaji, a „právo na dievčenskú štvrtinu“, zahŕňajúce právo na držbu štvrtiny otcovského donačného majetku, ktorá bola po vydaji vykúpená zákonnými dedičmi tohto majetku (zvyčajne bratmi). Zaujímavým doplnením tu je poukázanie autoriek na to, že tieto práva boli suspendované v prípade vstupu dcéry do kláštora, ale nezanikali a po prípadnom návrate z kláštora sa obnovovali.

Kým uvedené práva s opustením feudalizmu zanikajú, ostatné práva žien prežívajú v právnych dejinách dlhšie. Z nich možno spomenúť najmä „právo na obvenenie“, ktoré sa poskytovalo najčastejšie v hnutel'ných veciach alebo v podobe prenechania držby nehnuteľ-

nosti do dočasného užívania ako náhrada za manželkinu vernosť. Obvenenie sa pritom rozlišovalo zákonné a zmluvné – zmluvné sa vracalo po smrti ženy manželovi, zákonné nadobúdali priamo dedičia ženy. Autorky tu správne upozorňujú na to, že termín *dos* sa v uhorských prameňoch používa práve na označenie obvenenia, a nie vena – na rozdiel napríklad od rímskeho práva. Podobne poukazujú aj na špecifická terminológia a s tým spojenú nejasnosť odlišenia ďalších „ženských práv“, kam patrí tzv. parafernum ako hnutel'né veci slúžiace osobnej potrebe ženy. Šlo o jej „výbavu“, pričom výbava sa označovala aj ako prínos/*allatura*. V iných prameňoch a dielach sa však za prínos/*allatura* považovalo okrem „paraferna“ aj „veno“, teda majetok, ktorý manželka prinášala do manželstva a ktorý po celý čas trvania manželstva zostával vo výlučnom vlastníctve manželky, pričom manžel tieto veci len spravoval a mal k nim užívacie a používacie právo. Podľa niektorých názorov teda prínos/*allatura* zahŕňal veno aj parafernum, podľa iných názorov je len synonymom paraferna.

Napokon z oblasti dedičského práva ešte autorky približujú „vdovské právo“ ako právo vdovy na zaopatrenie a právo zostať žiť na majetku zomrelého manžela (s výnimkou prípadu, ak ten vlastnil iba jeden hrad – v tom prípade sa musela uspokojiť s domom stojacim mimo hradu) a „vdovské dedenie“, predstavujúce právo zdediť mužov snubný prsteň, parádny oblek, záprah, polovicu žrebčínov a jeden detský podiel z majetku zomrelého poručiteľa.

Docentky M. Laclaviková a A. Švecová v svojej spoločnej monografii komplexne prezentujú najnovší stav poznania v tejto úzko vymedzenej problematike spojenej s oblasťami dlhodobého záujmu a vedeckého zamerania autoriek. V porovnaní s inými publikáciami tohto typu možno na predložennom diele oceniť najmä komplexnosť diela a aktuálnosť predloženého súčasného stavu poznania o inštitútoch, s ktorými sa vzhľadom na ich dlhodobú životnosť (niektoré pretrvali až do polovice 20. storočia) môžeme stretnúť ešte aj dnes – najmä v prípade niektorých dedičských konaní. Oceňiť však tiež osobitne možno i obrázkové prílo-

hy v diele – ide o zachované podobizne uhorských šľachtičien z fondov slovenských múzeí a galérií, ktoré predstavujú vítané ozvláštnenie knihy, čím sa dielo vymyká z radu bežných právnohistorických diel.

Publikáciu možno vzhľadom na jej kvality odporučiť nielen profesionálnym či amatérskym právnym historikom a tiež všeobecným

historikom venujúcim sa postaveniu žien v našich dejinách, ale v neposlednom rade aj tým praktickým právnikom, ktorí sa v svojej praxi ešte niekedy môžu stretnúť s týmito osobitnými inštitútmi – najmä tými, ktoré spadajú do pododvetvia dedičského práva.

Tomáš G á b r i š

* Prof. JUDr. Tomáš G á b r i š, PhD., LL.M., Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied.